

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНОГО ПРИСУДКА В МОВІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Існує безліч тлумачень характеристики складного фразеологічного присудка в мові науково-технічної літератури (далі – НТЛ). Мета роботи полягає у визначенні лексико-семантичних особливостей дієслівного присудка та фразеологічних еквівалентів. Фразеологізм – це не просто лінгвістичне явище в тій чи іншій мові, це нарізно оформлена, але семантично цілісна й семантично неподільна мовна одиниця. Новизна роботи полягає в тому, що на основі безлічі наявних джерел і матеріалів відомих дослідників автор статті намагалася підбити підсумки й висвітлити найголовніші та найцікавіші аспекти складного фразеологічного присудка в мові НТЛ.

Щоб перекласти фразеологічну одиницю, потрібно бути митцем, який в змозі врахувати естетичне та контекстуальне значення фразеологізму. Недарма англійський фразеограф А.М. Фітерман зазначає: «Фразеологізми мають звичку відхилятися від граматичних правил або уникати їх, часто не піддаються логічному аналізу й передають контекст, абсолютно не зв'язаний із семантикою їх компонентів» [1, с. 28]. Визначення загального характеру фразеологізму подала Е.Е. Голубкова: «Словосполучення, що міцно ввійшли в мову, називаються фразеологізмами. Фразеологія починається там, де закінчується семантична реалізація компонентів, які є складовими частинами фразеологічної одиниці, часто позбавленими основних прикмет слова» [4, с. 18].

Дієслівні фразеологізми в англійській мові становлять левову частку всіх фразеологічних одиниць. Тут присутні дієслова руху, мовлення, різноманітних дій, стану тощо. У поетизації до дієслова може бути додана різна кількість залежних від нього слів, а загалом увесь вираз може бути еквівалентом дієслова: **to go Dutch** – розраховуватися порівну, **to go into details** – вдаватися в деталі, **to run into debt** – залізити в борги.

Відзначимо, що для англійських дієслівних фразеологізмів часто можна віднайти дієслово-відповідник в українській мові, хоча саме дієслово може належати до іншого семантичного поля. Наприклад, **to grease one's palm** – дати хабаря, **to meet the demands** – відповідати вимогам, **to take pleasure in something** – отримувати насолоду від чого-небудь, **to shake like a leaf** – тремтіти як осиковий лист. Отже, існує безліч цікавої інформації про фразеологічний присудок. І для того, щоб добре в ній розібратися, необхідно перечитати велику кількість підручників, зрозуміти ідеї та висловлення різних дослідників, представити це мовою, зрозумілою для кожної людини, і зробити власний висновок. У цьому й полягає завдання автора статті.

За структурою фразеологізми бувають дієслівними, прикметниковими, прислівниковими та комунікативними. Дієслівні фразеологізми виступають у реченні еквівалентами дієслова, прикметника чи прислівника, а в прислів'ях і приказках виконують роль коментаря до висловлювання чи до ситуації мовлення, непрямого наказу, повчання. Часто один і той же фразеологізм має значну кількість варіантів. Наприклад, такі фразеологізми, як **to be on the high horse**, **to look down one's nose at**, **to put on frills**, **to turn up one's nose**, **to put on side** об'єднуються в українській мові значенням «гордувати, величатися, напускати пиху, задирати носа, гнути кирпу». Отже, оболонка тієї самої фразеологічної одиниці може зазнавати значних змін, але її загальна семантика залишається незмінною. Численними в англійській мові є також семантичні групи дієслівних фразеологізмів. Е.Е. Голубкова суттєвими вважала виключно семантичні ознаки фразеологічної одиниці, лише вони, на її думку, мають справжню вартість, тоді як зовнішні ознаки неправдоподібні або просто оманливі [5, с. 22]. Одними з найпоширеніших є соматичні фразеологізми, тобто такі, у складі яких є назви частин людського тіла (**change hands** – переходити з рук в руки, **come to hand** – прибувати). Для порівняльного аналізу фразеології англійської й української мов класифікація фразеологізмів за ознакою їхньої немотивованості, безумовно, важлива тоді, коли за фразеологізмом, крім власне фразеологічного значення, не стоїть нічого, і єдиним критерієм еквівалентності буде експресивність і стилістична маркованість. Серед основних способів перекладу фразеологічних одиниць можна виділити такі:

дослівний переклад – це спосіб перекладу, за яким відбувається повна передача синтаксичної структури оригіналу на мову перекладу, зі збереженням набору повнозначних слів і порядку їх розташування, наприклад, **to bring into use** – починати використовувати;

антонімічний переклад – це спосіб перекладу, що полягає в заміні понять, які висловлені в оригіналі, протилежним поняттям (**She is not unworthy of your attention** – вона повністю гідна твоєї уваги).

У постпозиції до дієслова може бути різна кількість залежних від нього слів, але загалом увесь вираз еквівалентний дієслову. З перекладацької точки зору англійські фразеологічні одиниці поділяються на дві групи: фразеологічні одиниці, що мають еквіваленти в українській мові, та безеквівалентні фразеологічні одиниці. Термін «еквівалентність» означає ступінь відповідності між змістом оригінала й перекладу. Фразеологічні еквіваленти можуть бути двох типів: постійна рівнозначна відповідність, яка не залежить від контексту, або можлива наявність в українській мові двох чи більше еквівалентів англійської фразеологічної одиниці, з яких вибирається найкращий для перекладу. Такі еквіваленти можна назвати вибірковими.

Повні еквіваленти – це українські еквіваленти, що здебільшого є моноеквівалентами англійських фразеологізмів, співпадають із ними за значенням, за лексичним складом, образністю, стилістичною спрямованістю

й граматичною структурою. Кількість подібних відповідників невелика. До цієї групи належать фразеологізми інтернаціонального характеру (прислів'я: **extremes meet** – крайнощі сходяться, **habit is a second nature** – звичка – друга натура; дієслівні словосполучення: **to play with fire** – грати з вогнем, **to read between the lines** – читати між рядків). Часткові еквіваленти не означають неповноти в передачі значення, а лише містять лексичні, граматичні й лексико-граматичні розбіжності за наявності спільного значення одного й того ж стилістичного напрямку. Саме тому частковий еквівалент за ступенем адекватності перекладу рівноцінний повному еквівалентові. Частковим лексичним еквівалентом є, наприклад, фразеологізм **to put by for a rainy day** – відкласти на чорний день; до цієї групи належать також деякі прислів'я: **don't count your chickens before they are hatched** – курчат по осені рахують, **to buy born with a silver spoon in one's mouth** – народитися в сорочці. Часткові граматичні еквіваленти – **to fish in Doubled waters** – ловити рибу в каламутній воді, **to play into somebody's hands** – грати комусь на руку. Розбіжності в порядку слів – **strike iron while is hot** – куй залізо, поки воно гаряче [8, с. 101].

Чимало англійських фразеологічних одиниць не мають еквівалентів в українській мові. Насамперед це стосується фразеологізмів, що позначають неіснуючі в нас реалії. Під час перекладу таких фразеологізмів використовується калькування й описовий переклад. Калькування дає можливість донести до українського читача живий образ англійського фразеологізму. Наприклад, **knocks boldly at the door who brings good news** – гучно стукає в двері той, хто приніс гарні новини. Крім калькування використовується описовий переклад, тобто переклад фразеологізму за допомогою вільного сполучення слів. Особливо цей спосіб корисний для передачі зворотів термінологічного характеру.

До фразеологічної системи обох мов відносимо й паремії – прислів'я та приказки, яким також властива відтворюваність і непряма номінація. Звичайно, такі мовні утворення стоять у проміжному за мотивованістю ешелоні фразеології, їх відносять до того ж типу, що й фразеологічні єдності (**two heads are better than one; better late than never** – одна голова добре, а дві краще; краще пізно, ніж ніколи). Прислів'я та приказки (паремії) мають свою національну специфіку й відображають світобачення того чи іншого народу (**manna from above** – манна небесна, **to cast pearls before swine** – розкидати перли перед свинями, **to wash one's hands in innocence** – умивати руки). Крилаті слова – це стійкі афористичні вирази, що мають фольклорне, частіше – літературне походження. Це слова якихось відомих осіб у критичних чи типових ситуаціях, вони часто перекладаються дослівно й мають у багатьох мовах прямі еквіваленти (**the die is cast; after us the deluge; Caesar's wife is above suspicion** – жереб кинуто; після нас – хоч потоп; дружина Цезаря поза підозрою). Велику групу становлять крилаті слова й вирази, узяті з Біблії (біблеїзми).

Однією з найчастіше вживаних дієслівних структур фразеологізмів є група типу V+X+N, у якій V – дієслово, N – іменник, X – проміжний елемент, розташований між ними. На особливу увагу заслуговують дієслівні фразеологізми, що містять дієслівну групу **to be (to be born on the wrong side of the blanket** – народжений поза шлюбом, **to be caught with chaff** – обвести кругом пальця).

Прийменники, які є постійними складниками дієслівних фразеологічних одиниць, не можуть бути довільно замінені іншими прийменниками. Прийменники виконують не тільки службову роль, але й несуть семантичне навантаження (**to fall in love** – закохатися, **to fall out of love** – розлюбити).

Під час дослідження порядку слів усередині переглянутих фразеологічних одиниць підтверджується висновок, зроблений А.В. Куніним, що для фразеологічних одиниць, які мають твердо фіксований структурний тип, характерна стабільність порядку слів. Інверсія V й N, як удалося зясувати, зустрічається не частіше, ніж в 1% випадків. Натомість структура типу V+X+N характеризується також значними семантичними особливостями. Фразеологічні одиниці стосуються людини й розділяються на дві групи залежно від того, характеризують вони одну особу чи взаємовідносини двох і більше осіб. Так, наприклад, дієслово **to bark** – гавкати, яке В.А. Іноземцева віднесла до дієслів, що позначають дію, яка властива тваринам, входить до фразеологічних одиниць, що стосуються людини (**to bark at the moon** – витрачати час дарма).

У фразеологічних одиницях, котрі описують відношення між двома особами, друга особа зазвичай виражається іменником чи особовим займенником (**to set somebody's teeth on edge** – діяти на нерви). У багатьох розглянутих фразеологізмах знайшлися слова, які допомогли зрозуміти їхнє значення без контексту. Ці слова можна назвати опорними. Опорними можуть бути й дієслова (**to cry buckets** – сльози течуть потоком, **to make old bones** – дожити до глибокої старості, **to crack a joke** – пожартувати).

Вивчення англійської наукової філологічної літератури дозволило встановити, що вживаність дієслів у працях сучасних авторів порівняно з роботами англійських філологів початку століття значно збільшилася. Фразові дієслова мають тенденцію сполучатися з певним набором слів, що належать до наукової лексики, і утворювати разом із ними синтаксичні одиниці. Наприклад, фразеологічний присудок **workout** зазвичай уживається з такими словами, як **principle, theory**.

На сучасному етапі спостерігається тенденція до звуження фразових дієслів. У технічній літературі це проявляється більш чітко й пов'язується зі спеціалізацією значень відповідних одиниць, що й призводить до їхньої термінологізації.

Фразове дієслово – це термін, що має на меті якомога чіткіше пояснити процеси та явища (**to start up** – заводити двигун, **to make up (with)** – зчеплювати (про деталі авто), **to cut out** – вимикати джерело живлення). Отже, на основі наявних джерел інформації можна зробити висновок, що фразеологізм – це семантично цілісна й неподільна мовна одиниця. Фразеологія починається там, де закінчується семантична реалізація компонентів, які є складовими частинами фразеологічної одиниці. У статті ми визначили, яку структуру можуть мати фра-

зеологізми. Фразеологічний присудок складається з дієслова широкої семантики та конкретизуючого іменника. Перекладається він зазвичай простим дієслівним присудком, а в деяких випадках використовується відповідний фразеологічний присудок.

Література:

1. Ажнюк Б.М. Українські власні назви в англійському написанні / Б.М. Ажнюк // Мовознавство, –1993. – С. 28–30.
2. Ганич Д.І. Словник лінгвістичних термінів / Д.І. Ганич, І.С. Олійник, Л.С. Бархударов. – К., «Вища школа», 1975. – 255 с.
3. Дуда О.І. Процеси термінологізації в сучасній англійській мові / О.І. Дуда. – Л. : Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2001. – 480 с.
4. Коробкова М.А. Молодежные жаргонизмы и их функции в языке / М.А. Коробкова // Вестник № 2. – 2010. – С. 18–23.
5. Латышев Л.К. Теория, практика и методика преподавания / Л.К. Латышев // – М. : Издательский центр «Академия». – 2005. – С. 22–27.
6. Федоров А.В. Основы общей теории / А.В. Федоров. – Издательский дом «Филология» ТРИ. – 2002. – 317 с.
7. Чуковский К.И. Высокое искусство. Собрание сочинений / К.И. Чуковский. – М. : Терра Книжный клуб. – 2001. – 352 с.
8. Швейцар А.Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты / А.Д. Швейцар. – М. : Наука. – 1988. –С. 101–107.

Анотація

А. ДАВИДЕНКО. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНОГО ПРИСУДКА В МОВІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті досліджено та класифіковано певні особливості фразеологічного присудка, досліджено структурно-семантичні характеристики дієслівних фразеологізмів за типами та їх застосування при перекладі в мові НТЛ. У роботі аналізується визначення фразеологічних одиниць, їх естетичне та контекстуальне значення, граматичні особливості вживання й критерії їх класифікації.

Ключові слова: фразеологічний еквівалент, стилістичний аналіз, семантичні особливості, граматичні особливості, дієслівні фразеологізми.

Аннотация

А. ДАВИДЕНКО. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКОГО СКАЗУЕМОГО В РЕЧИ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

В статье исследованы и классифицированы определенные особенности фразеологического сказуемого, исследованы структурно-семантические характеристики глагольных фразеологизмов по типам и их употребление в переводе НТЛ. В работе анализируется определение фразеологических единиц, их эстетическое и контекстуальное значение, грамматические особенности употребления и критерии их классификации.

Ключевые слова: фразеологический эквивалент, стиллистический анализ, семантические особенности, грамматические особенности, глагольные фразеологизмы.

Summary

A. DAVIDENKO. LEXICO-SEMANTIC PECULIARITIES OF PHRASEOLOGICAL PREDICATE IN THE SPEECH OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL LITERATURE

The article is devoted to the investigation and classification of particular features of phraseological predicate researching of structural semantic characteristics of verbal phraseologisms by their types and using them in translation of STL. The issue of research is a definition of the phraseological units, their esthetic and contextual meaning, grammar peculiarities of using criteria of its classification.

Key words: phraseological equivalent, stylistic analyses, semantic peculiarities, grammatical peculiarities, verbal phraseologisms.